

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2:7.01

DOI 10.32461/2226-0285.1.2021.238530.

Цитування:

Сабадаш Ю. С., Дабло Л. Г.,
Нікольченко Ю. М. Культурологія: понятійно-
категоріальний апарат у логіці дослідницького
процесу. *Культура і сучасність : альманах*.
2021. № 1. С. 3-8.

Sabadash Ju., Dablo L., Nikolchenko Jo. (2021).
Culturology: conceptual and categorical
framework in the research process logic. *Kultura i
suchasnist : almanakh*, 1, 3-8 [in Ukrainian].

Сабадаш Юлія Сергіївна,
доктор культурології, професор
Маріупольського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5068-7486>
juliasabadash2005@gmail.com

Дабло Любов Григорівна,
кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри культурології
та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1311-232X>
dablo-lg@ukr.net

Нікольченко Юзеф Мойсейович,
доцент кафедри культурології
та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету,
заслужений працівник культури України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8149-6743>
nicolchenko46@ukr.net

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ
У ЛОГІЦІ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЦЕСУ**

Мета роботи. Проаналізувати умови та етапи формування понятійно-категоріального апарату культурології. **Методологія** дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах дослідження – термінологічному та системному. Мета та завдання публікації обумовили застосування таких методів дослідження, як аналіз, синтез, узагальнення, що дало можливість уточнити значення низки понять та термінів. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у виявленні проблеми взаємодії понятійно-категоріального апарату різних наук, зокрема, історії, філософії, філології, естетики, етики, мистецтвознавства та логіки щодо формування дослідницького простору. Концептуалізовано ідею «формально-логічних структур». Показано, що мова йде не про механічне поєднання понять чи категорій, а про вироблення нової системи, адаптованої до вирішення теоретичних проблем саме культурології, а також про те, наскільки правомочним є процес «запозичення» культурологією об'єктів теоретичного аналізу із суміжних гуманітарних наук. **Висновки.** Отже, на теренах української гуманістики культурологія розвивається досить активно та динамічно, постійно розширюючи дослідницький простір; активність та динамічність «накопичення» культурологічного знання окреслює ті проблеми, які потребують особливої уваги науковців; зокрема, виявлення структурної багаточаровості понятійно-категоріального апарату культурології.

Ключові слова: культурологія, культурологічне знання, поняття, категорії, формально-логічні структури, дослідницький простір.

Sabadash Julia, Dr. in Cultural Studies, Professor, the Head of the Cultural Studies and Information Activities Chair of Mariupol State University; Dablo Liubov, Ph.D. of Philosophy, assistant professor Cultural Studies and Informational Activities Chair Mariupol State University; Nikolchenko Josef, Honoured Culture Worker of Ukraine Associate professor of the Culture Studies and Information Activities Chair Mariupol State University Honoured Culture Worker of Ukraine

©Сабадаш Ю. С., 2021

©Дабло Л. Г., 2021

©Нікольченко Ю. М., 2021

Culturology: conceptual and categorical framework in the research process logic

The purpose of the article is to analyze the conditions and stages in the formation of the conceptual-categorical framework of cultural sciences. **The methodology** is based on general scientific approaches such as terminological and systematic. The purpose and objectives of the publication define the use of such research methods as analysis, synthesis, generalization, which made it possible to clarify the meaning of a number of concepts and terms. **Scientific Novelty.** The degree of scientific research of the topic is concentrated in identifying the problems of interaction between the conceptual and categorical frameworks in various scientific fields, namely, history, philosophy, philology, aesthetics, ethics, art history, and logic, to shape up the research space. We conceptualize the idea of "formal logical structures": that is not a mechanical combination of concepts or categories, but developing a new system adapted to solving theoretical problems of cultural studies. The question about the validity of the "borrowing" process that allows cultural studies to analyze theoretical problems related to other humanitarian fields is also touched upon. **Conclusion.** So, among the other Ukrainian human sciences, cultural studies are developing quite actively and dynamically, constantly expanding its research space; its activity and dynamism of the cultural knowledge "accumulation" determine those problems requiring special attention of modern scientists; in particular, the identification of the structural layering of the conceptual and categorical framework of cultural sciences.

Key words: cultural studies, cultural knowledge, concepts, categories, formal logical structures, research space.

Актуальність статті обумовлюється аналізом процесів, які відбуваються у сучасній українській гуманістиці. Слід визнати, що протягом останнього десятиліття на теренах розвитку гуманітарного знання в Україні спостерігається свідомий крен у бік культурології – науки, яка була сформована на ідеї об'єднання теоретичного потенціалу різних гуманітарних наук задля осмислення складних, багатоаспектних проблем. Приблизно два-три десятиліття тому процес об'єднання різних зрізів гуманітарного знання здавався прогресивним починанням, оскільки, по-перше, трансформувався сторіччями напрацьований матеріал історії культури у бік його теоретичного узагальнення, по-друге, значно розширював – за рахунок взаємодії з іншими гуманітарними науками – проблематику, яка почала активно «заповнювати» дослідницький простір культурології, і, по-третє, викликав інтерес – переважно у молодих науковців і сформував потужний загін культурологів, які професійно займаються цією наукою.

Оскільки автори виступають за збереження існуючої моделі і культурологічного, і гуманітарного знання, мету статті вбачають як у постановці, так і в об'єднаному аналізі двох принципово важливих для сучасної культурології проблем: 1. Умови формування понятійно-категоріального апарату означеної науки; 2. Окреслення дослідницького простору культурології. Продуктивний аналіз цих двох проблем висуває перед авторами статті низку теоретично важливих питань, а саме: а) відтворення процесу формування понятійно-категоріального апарату культурології; б) необхідність виокремлення «зони перехрестя»

інтересів культурологічного та гуманітарного знання; в) доцільність гармонізації дослідницького процесу в межах сучасної гуманістики, незалежно від «типу» гуманітарного знання; г) своєчасність оцінки можливості чи доречності використання засадничих принципів культурологічного аналізу в процесі дослідження, наприклад, філософської, психологічної, філологічної чи естетико-мистецтвознавчої проблематики; д) представлення існуючих теоретичних позицій щодо окреслених задля аналізу питань.

Одним з перших кроків, що його слід зробити, реалізуючи мету даної статті, є систематизація понять і категорій, завдяки яким сформований понятійно-категоріальний апарат культурології і виокремлення «зони перехрестя» із зразками тих понятійно-категоріальних апаратів, якими користуються інші гуманітарні науки.

Стан наукової розробки проблеми. Слід зазначити, що серед культурологів, котрі активно працюють сьогодні у досить розгалуженій площині культурологічного знання – В. Антонюк, С. Безклубенко, М. Бровко, С. Волков, П. Герчанівська, О. Гончарова, В. Даренський, О. Жорнова, Н. Жукова, К. Кислюк, Л. Кияновська, О. Кравченко, Т. Кривошея, Ю. Легенький, В. Леонтєва, Н. Луценко, В. Панченко, Б. Парахонський, І. Петрова, Ю. Сабадаш, С. Стоян, Л. Троєльнікова, В. Тузов, В. Федь, В. Шейко, Р. Шульга – є і ті, хто послідовно опікується проблемою понятійно-категоріального апарату цієї науки. Внаслідок їх зусиль у теоретичний ужиток введені – як додаток до історично сформованого поняття «культура» – поняття «біографізм», «діалогізм», «персоналізація». На підґрунті

понять конкретної науки формується «другий шар», а саме: категорії – структурна єдність кількох дотичних понять. Серед категоріального апарату культурології закріпилися наступні: «культуротворчість», «культуротворення», «культуротворець», «культурознавчий», які, на нашу думку, доцільно, з одного боку, визначити як «другий шар» у понятійно-категоріальній «будові» сучасної культурології, а з другого, – обов'язково підкреслити «запозичений» характер окремих понять, зокрема, «знання», «творчість», «творець», які належать філософії чи психології.

Виклад основного матеріалу. Межі статті не дозволяють нам «розгорнути» усі поняття, які з інших гуманітарних наук були «запозичені» культурологією. Наразі і «біографізм», і «персоналізація» «працюють» не лише в літературознавстві, а й у психології, естетиці, мистецтвознавстві та етиці. Відтак контекст історії та теорії культури надає їм специфічної «забарвленості». Безперечний морально-психологічний підтекст виявляється і в поняттях «діалогізм» та «спілкування», які у культурології органічно «вплітаються» в дослідження фактично будь-якого історико-культурного періоду, чий аналіз передбачає виявлення позитивних чи негативних ознак у русі, передусім, європейських цивілізаційних процесів.

Окрім означеного, теоретичний контекст сучасної культурології формується і завдяки «третьому шару» понятійно-категоріального апарату, а саме: введенню у дослідницький процес «формально-логічних структур». Таке визначення запропонувала та досить успішно використала Л. Левчук у деяких своїх публікаціях, серед яких виокремимо статтю «Нормативна естетика» Валентина Асмуса: «за» і «проти» (2012). Серед низки принципово важливих тез цієї статті вона, зокрема, відстоює думку про доречність – окрім понять і категорій – введення в ужиток «формально-логічних структур», прикладом яких стосовно теоретичних інтересів Л. Левчук є «нормативна естетика», де об'єднані два самостійні поняття: а) «нормативність»; б) «естетика».

Слід наголосити, що стаття «Нормативна естетика» Валентина Асмуса (1894–1975) – відомого філософа, логіка та естетика, на яку посилається Л. Левчук, була написана приблизно у 30-і роки ХХ століття. Оцінюючи її з сучасного погляду, можна стверджувати, що, відштовхуючись від проблематики

естетичної науки, В. Асмус інтуїтивно «працював» і у просторі майбутньої культурології, спираючись на європейські історико-мистецькі процеси, які сприяли формуванню «соціалістичної» моделі культури після жовтневих подій 1917 року. В означеному контексті найбільш цікавим є, так би мовити, культурологічний понятійний апарат, яким він оперує. Мова йде, передусім, про поняття «нормативність», «творчість», «автобіографічність» [1, 11–12].

Слід ще раз підкреслити, що «нормативна естетика» – це і є та комбінація понять, яку (нами це вже зазначалося) Л. Левчук кваліфікує як «формально-логічну структуру». Якщо опертися на принцип аналогії, то відповідні можливості достатньо легко виявляються і у культурологічному знанні, де в якості «формально-логічних структур» будуть виступати «культурний простір», «культурне середовище», «культуротворчий досвід», «культурна інновація», «культурний регіон», «культурно-історичний розвиток суспільства», «культурознавчий потенціал», «культурно-дозвіллева діяльність» та ін.

Враховуючи сучасний рівень розвитку культурології, коли в теоретичних роботах, виконаних у межах цієї науки, досить часто панує описовість, жонгливання фактами, не підкріпленими історико-документальним матеріалом, а свавілля окремих авторських інтерпретацій взагалі «розмиває» наукові межі, моделювання понятійно-категоріального апарату, коректне користування «формально-логічними структурами» буде як підсилювати теоретико-методологічний та методичний рівень культурології, так і перетворювати її на те явище сучасної гуманістики, яке матиме право на класичне звання «сувора наука».

На нашу думку, прикладом успішного використання і «першого», і «другого» шару понятійно-категоріального апарату може слугувати матеріал монографії О. Оніщенко «Культуротворчий потенціал епістолярію: європейський досвід другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття» (2017), на сторінках якої увага авторки сфокусована на проблемі «епістолярію», яка презентується нею як «зібрання листів, а також літературний жанр, до нього належить твір, який «побудований» за принципом листування. В історії культури поняття «епістолярій» традиційно поглиналося більш широким поняттям «епістолярна література», зміст якого зумовлювали дві складові: листи

приватного характеру, що вийшли друком та твори, що використовують форму листів, які звернені до іншої особи» [2, 12–13].

Тези з монографії О. Оніщенко, на які звернено увагу, показують як «рух» понять, так і виникнення «формально-логічних структур». Водночас, можливо, і поза бажанням автора монографії відбувається і «запозичення» понять. Так, поняття «епістолярій» формально є привілеєм літературознавства, однак тоді, коли мова йде про епістолярну спадщину політиків, філософів, акторів чи науковців, «листи приватного характеру» «апелюють» до дослідницького потенціалу зовсім інших гуманітарних наук. Відтак стає очевидним, що проблема понятійно-категоріального апарату «підходить впритул» до проблеми «побудови» культурології як науки.

В означеному контексті потужного теоретико-методологічного значення набуває стаття М. Бровка «Культурологія в системі гуманітарного знання» (2007), де чи не вперше в українській культурології перераховані усі гуманітарні науки, які тим чи іншим аспектом задіяні у формуванні культурологічного знання, а саме: археологія, етнологія, історія, соціологія, психологія, теологія, філософія [3, 96–101]. Окрім цього, М. Бровка робить ще одне важливе зауваження: «...предметом гуманітарних наук можуть бути різні сфери людської життєдіяльності – наука, мораль, мистецтво, право, політика, мова, техніка тощо. Історично сформовані гуманітарні науки можуть вивчати різні аспекти, сторони культурно-історичного розвитку людини, суспільства» [3, 99]. Відтак у структурі культурології присутні і мистецтвознавство, і естетика, і філологія, і релігієзнавство, тобто ті науки, які вивчають або специфіку розвитку мистецтва, або найрізноманітніші прояви почуттєвої природи людини. О. Оніщенко, підтримуючи процитовані нами положення статті М. Бровка, зазначає, що «...саме взаємодія культурології з різними гуманітарними науками надає їй цілісності і теоретичної завершеності» [2, 15].

Поділяючи позицію О. Оніщенко та М. Бровка, звернемо увагу ще на один і принципово важливий, і, водночас, дискусійний момент. Так, розглядаючи місце й роль філософії в структурі культурологічного знання, М. Бровка акцентує на світоглядній взаємодії «філософія - культурологія», що не викликає жодних заперечень. Через два роки після появи статті М. Бровка учні відомого

радянського естетика Моїсея Кагана (1921–2006) оприлюднюють статтю «Перспективи розвитку філософії культури», на сторінках якої він наполягає на теоретичній перспективності іншої тези, а саме: «філософія культури». Теза, яку відстоює М. Каган, неначебто повертає час на півтора століття назад, коли не була сформована культурологія і не відбувся «стрибок» від історико-культурного виміру до культурологічного. Дискусійною, на нашу думку, є і спроба М. Кагана застосувати до аналізу культури «загальну теорію систем», якою керуються природничі науки, й «працювати», спираючись на «різномасштабність культури», а саме: культура людства, «культура певної частини людства: народна культура, дворянська культура, молодіжна культура, російська культура» [4, 48]. Далі М. Каган оперує «формально-логічною структурою» – «культура мікрогруп», яка, за його визначенням, охоплює такі осередки, як театральні колективи, працівників музеїв та ін. Ще дрібнішими за масштабом є «культура особистості» та «культурна людина» [4, 48–49]. Окрім означеного, значну увагу теоретик приділяє розмислам щодо помилковості ототожнення «культури» й «освіти» [4, 50–51] та низці інших загальнотеоретичних проблем, які далеко не завжди реально дотичні до «філософії культури».

Слід визнати, що в умовах використання теоретичних засад марксистської методології, якою керувався М. Каган, намагання оцінювати будь-яку гуманітарну науку з позицій її приналежності до філософії марксизму, цілком логічно й типово для певного історичного часу. Так, М. Каган навіть естетику, науку, корені якої сягали часів давньої Греції, педантично прив'язував до філософії, роблячи це всупереч позиції інших радянських естетиків, котрі приблизно від середини 80-х – початку 90-х років ХХ століття атрибутували естетичну науку як «самостійну».

У контексті означеного стаття М. Кагана «Перспективи розвитку естетики як філософської науки», оприлюднена ще за життя філософа у 2001 р., сприймалася лише як данина традиції. Ще раз підкреслимо, що в межах радянської гуманістики, яка розвивалася як монометодологічна система, позиція М. Кагана має право на існування. Наразі від початку 70-х років минулого століття, коли заявляє про себе і поступово утверджується як постмодернізм, так і

принципи поліметодології, роль філософії стосовно інших гуманітарних наук принципово змінюється: вона або «дотична» до них (естетика), або виконує роль її складової частини (культурологія).

Повертаючись до проблеми понятійно-категоріального апарату культурології, можна прийняти ту зацікавленість, з якою О. Оніщенко представляє на сторінках своєї монографії точку зору українських культурологів В. Даренського, Г. Миролюбенко, О. Пішак, котрі фокусують дослідницьку увагу на поняттях «діалогізм» та «спілкування», які традиційно «обслуговують» теоретичний простір етики і психології. Відтак, коли науковцем виокремлена така складна міжнаукова проблема, як «епістолярій», аналіз якої не може повноцінно задовольнити літературознавство, починає виявлятися культурологічний потенціал різних наук і у випадку, який аналізується, літературознавство продуктивно доповнюється етикою і психологією.

Слід зазначити, що концептуалізація проблеми багатшаровості понятійно-категоріального апарату культурології із урахуванням її вкрай складної міжнаукової структури актуалізує проблему дослідницького простору, який «належить» культурологічному знанню. Виокремивши такий аспект аналізу, слід визнати, що він висуває перед науковцем не менше запитань, аніж проблема багатшаровості понятійно-категоріального апарату.

На прикладі монографії О. Оніщенко було показано, як «епістолярій» як суто літературознавчий феномен може бути трансформований у сферу культурології. Загостривши увагу на використанні цієї наукою як властивого саме їй понятійно-категоріального апарату, так і «запозиченого» із суміжних гуманітарних наук, наголошено, що варіації з «поняттями», «категоріями», «формально-логічними структурами», забезпечують аналіз особистісних морально-психологічних шукань таких непересічних особистостей, як брати Гонкури, Е. Золя, Г. Де Мопассан, В. Ван Гог, Ф. Ніцше, З. Фрейд, брати Манни, Ф. Кафка, П. Елюар, К. Г. Юнг, з біографіями котрих і працює О. Оніщенко.

Перелік прізвиськ показує, що об'єктами теоретичного аналізу для неї виступають не лише письменники, реконструкцією життєво-творчої позиції котрих закономірно займається літературознавство, а й живописець (В. Ван Гог), філософ (Ф. Ніцше), психіатр (З. Фрейд).

Оскільки професійна приналежність цих особистостей не дотична до літературознавства, то реальне їх об'єднання в логіці аналізу «епістолярію» можливе лише на засадах культурологічного аналізу, практично усі чинники якого О. Оніщенко використовує достатньо переконливо, варіюючи як трьома «шарами» понятійно-категоріального апарату культурології, так і «запозиченими» поняттями. Яскравим прикладом, що підтверджує правомочність нашої високої оцінки наукових розвідок О. Оніщенко на теренах європейської культури другої половини XIX – першої половини XX століття є матеріал, присвячений Францу Кафці (1883–1924) – видатному чесько-австрійському письменнику.

О. Оніщенко, аналізуючи епістолярну спадщину Ф. Кафки, фокусує увагу на, за її словами, широко відомому сьогодні «Листі до батька», написаному письменником у листопаді 1919 р. Цього листа батько Кафки ніколи не прочитав, хоча і пережив свого славетного сина на сім років. Як слушно зауважує О. Оніщенко, «Лист до батька» – це, без перебільшення, унікальний у новітній історії європейської культури приклад свідомого та послідовного перехрещення етичного, психологічного і, так би мовити, педагогічного зрізів у стосунках «син-батько», де постать сина висувається на перший план...» [2, 249]. Ми повністю поділяємо оцінку «Листа до батька», яку запропонована О. Оніщенко. Однак особливу увагу, на нашу думку, слід звернути на ті «означення» власного дитинства, які використовує сам Ф. Кафка, адже ці «означення» виступають сьогодні в якості прийнятих фахівцями культурологічних понять, а саме: «тілесність», «ностальгія», «нікчемність». Принаймні два з них – «тілесність» та «ностальгія» – виступили об'єктом теоретичного аналізу на рівні кандидатських дисертацій і окреслили специфічну дослідницьку площину, де органічно взаємодіють етика, психологія та педагогіка.

Запропонувавши «епістолярій» як приклад дослідницького простору задля вияву потенціалу культурологічного аналізу, ми керувалися кількома причинами, а саме: а) монографія О. Оніщенко, яка вийшла друком у 2017 р. є не лише новою за часом публікації науковою розвідкою, а й такою, що у різних аспектах відбиває стан сучасних теоретичних напрацювань на теренах української культурології; б) написана на потужній

джерелознавчій базі, монографія вводить в широкий теоретичний ужиток дослідження низки молодих науковців, що дозволяє говорити про спадкоємність, яка «вибудовується» у дослідницькому просторі культурології; в) матеріал монографії, пов'язаний як з європейськими культурознавчими процесами, так і з конкретними персоналіями, котрі ці процеси забезпечували, підтримує ідею «діалогізму» в процесі теоретичного опанування культурологічної проблематики.

Висновки. Підсумовуючи матеріал статті, слід зазначити наступне, а саме: 1. На теренах української гуманістики культурологія розвивається досить активно та динамічно, постійно розширюючи дослідницький простір; 2. Активність та динамічність «накопичення» культурологічного знання окреслює ті проблеми, які потребують особливої уваги науковців; зокрема, виявлення структурної багатозаровості понятійно-категоріального апарату культурології.

Література

1. Левчук Л. Т. «Нормативна естетика» Валентина Асмуса: «за» і «проти» // Гуманітарний часопис : зб. наук. пр. / Націон. аерокосмічний ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». Харків, 2012. № 3. С. 5–14.
2. Оніщенко О. І. Культуротворчий потенціал епістолярію: європейський досвід другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : монографія. К. : Ліра-К, 2017. 268 с.
3. Бровко М. М. Культурологія в системі гуманітарного знання // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : альманах. К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. Вип. 20. С. 96–102.
4. Каган М. С. Перспективи розвитку філософії культури // Парадигма: філософсько-культурологічний альманах. СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2009. Вип. 12. С. 47–54.
5. Поліщук О. П. Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс : монографія. К. : ПАРАПАН, 2007. 208 с.
6. Левчук Л. Т. Художня творчість: проблема понятійного апарату // Творчість. Культура. Гуманізм. К. : Вид-во КПІ, 1993. С. 180–182.
7. Луценко Н. А. Творчість особистості як основа культури : автореф. дис. ... канд. культурології: спец. 26.00.01 / Тавр. нац. ун-т ім. В.Вернадського. Симферополь, 2012. 21 с.
8. Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. Альбрехт Дюрер у мистецькій парадигмі німецького гуманізму // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. К. : Міленіум, 2018. № 2. С. 31–37.

References

1. Levchuk, L. T. (2012). «Normative aesthetics» by Valentine Asmus: “pros” and “cons”. Humanitarnyi chasopys: zb. nauk. pr., Kharkiv, 3, 5–14 [in Ukrainian].
2. Onishchenko, O. I. (2017). Cultural potential of epistolary: European experience of the second half of the XIX – of the first half of the XX century: monohrafiia. Kyiv: Vyd-vo Lira-K [in Ukrainian].
3. Brovko, M. M. (2007). Cultural Studies in the System of the Humanitarian Knowledge. Aktualni filosofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti: almanakh (issue 20), (pp. 96–102). Kyiv: Vyd. tsentr KNLU [in Ukrainian].
4. Kahan, M. S. (2009). Perspectives of the Development of the Philosophy of Culture. Paradyhma: fylosofsko-kulturolohycheskyi almanakh (issue 12), (pp. 47–54). SPb. : Yzd-vo SPb. un-ta [in Russian].
5. Polishchuk, O. P. (2007). Artistic Thinking: Aesthetic and Cultural Discourse: estetyko-kulturolohichni dyskurs: monohrafiia. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
6. Levchuk, L. T. (1993). Artistic Creation: the Problem of Conceptual Apparatus. Tvorchist . Kultura. Humanizm (pp. 180–182). Kyiv: Vyd-vo KPI [in Ukrainian].
7. Lutsenko, N. A. (2012). Personal Creation as the Basis of Culture. Extended abstract of candidate's thesis. Symferopol [in Ukrainian].
8. Sabadash, Yu.S. & Nikolchenko Yu. (2018). Albrecht Dürer in the Art Paradigm of the German Humanism. Visnyk Derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv (issue 2), (pp. 31–37). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 10.02.2021
Отримано після доопрацювання 02.03.2021
Прийнято до друку 05.03.2021*